

BİR SOSYOLOJİK ANALİZ: ORTA DOĞU ÜLKELERİ VE HUKUK- EKONOMİ ENTEGRASYON PROBLEMİ

M.Kayhan MUTLU*

GİRİŞ

Bilindiği üzere, haberleşme ve ulaşım sektöründe ortaya çıkan hızlı değişimler “küreselleşme veya globalization” olarak isimlendirilen ekonomik – siyasi ve kültürel boyutta dünya ülkeleri arasındaki iletişimlerin yoğunlaşması durumunu ortaya koymaktadır. Yıllar önce, okyanus ötesi ile Avrupa arasında yapılan telefon görüşmesinin dakikalık bedeli 4-5 ABD dolar iken bu rakam günümüzde birkaç sent kadardır. Benzer şekilde, uçak seyahatleri aynı şekilde binlerce ABD dolar iken birkaç yüz dolara inmiş durumdadır. Havayollarının toplam yolcu sayısı bir yılda yüz milyonları bulmaktadır. Dünya ülkeleri arasındaki bu yoğun iletişimin temel nedeni “liberal ekonomi” olmaktadır. Bilindiği üzere, uluslararası aktörler ve uluslararası şirket evlilikleri finans, üretim ve hizmet sektöründe net olarak kendini göstermektedir.

Ancak, neo- liberal ekonomi sosyolojik anlamda kendi sorunlarını da ortaya koymaktadır. Yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği ve çarpıklığı bu sorunlardan biri olmaktadır. UNDP istatistiklerine göre, dünya ticaretinin 2/3 dünyanın en zengin 500 şirketinin elinde bulunmakta. 1960 yılında, dünya nüfusunun en zengin ülkelerinde yaşayan bu ülkelerin en zengin % 20 sinin zenginliği, yoksul ülkelerde yaşayan yoksullarının % 20 sinin 30 katı kadar iken bu rakam 1998 de 85 katına çıkmıştır. Bu rakamlara göre, dünya genelinde, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve çarpıklık yaklaşık 3 misli kadar artmıştır. Dünya nüfusunun en zengin % 20 si dünya gelirinin % 82 sini alırken bu rakam yoksul ülkelerin en yoksul % 20 si için % 1,4 olmaktadır. Benzer şekilde, dünyamızın en zengin 200 kişinin yıllık geliri 2 milyar insanın yıllık geliri kadar olmaktadır. Ayrıca, bir günde dünyamızda yaklaşık 2 trilyon ABD dolar para el değiştirmekte, ancak bunun % 95 i üretim ve hizmet sektörü dışında kalmaktadır. Paradan para kazanma anlayışı artmakta ve “kumar kapitalizmi” olarak adlandırılan sosyo ekonomik kavram ortaya çıkmaktadır. Sermaye hiçbir şey üretmeden ve hizmet vermeden kendisini büyütmektedir.

Yukarıda ifade edilen UNDP rakamları küreselleşmenin ekonomik boyutunu ve ortaya çıkan gelir dağılımı eşitsizliklerine ve bir insanlık problemi olan yoksulluğa dikkat çekmektedir. Bu gelir dağılımı çarpıklığı ve yoksulluk problemi pazar ekonomisini sosyal

* Prof. Dr. Turgut Özal Üniversitesi İdari-İktisadi Bilimler Fakültesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

darwinizm prensipleri içinde ortaya konmasından kaynaklanmaktadır.

Bilindiği üzere, 19 ıncı yüzyıl sosyal bilimcileri, hayvanlar ve bitkiler için geçerli olan doğa kanunlarının insan toplumları içinde geçerli olabileceğini savundular. Bu varsayım göre toplumların kendi evrim kurallarına göre gelişmesi ve daha ileriye gitmesi ancak bu şekilde olurdu. Herbert Spencer bu düşünürlerden biridir. Bu düşünürler bu varsayımı “natural identity of interest=her insan kendi yaradılışı, kendi benliği içinde kendi doğal özelliklerine sahiptir ve bu kendine özgü özelliklerin, yeteneklerin toplum içinde ortaya konması ortamını”, “survival of fittest=var olan koşullara en iyi uyumu sağlayanın bu uyumda geride kalanlara olan üstünlüğü” ve “struggle for survival=var olma bir mücadelenin sonucudur” gibi kavramlarla desteklediler. Pazar ekonomisi, bu kavramların ışığında “bireycilik” zihniyetini ve kültürünü ortaya koydu. Sade vatandaş, kendi yeteneğine ve çalışkanlığına orantılı olarak sosyo ekonomik anlamda toplumda var olmalıdır.

Serbest piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu bu “bireycilik” kavramı bu ekonomik sistemin olmazsa olmazı olan “rekabet” kavramının bir sonucu olmaktadır. Teorik olarak serbest piyasa ekonomisi demek serbest rekabet demektir. Sistem bunu istemekte ve olmazsa olmaz kuralı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan problem, toplum yapılarındaki fırsat eşitsizliğinin kendisi olmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi kendi sistemi içinde rekabetin fırsat eşitliği içinde olmasını “sosyal darwinizm” anlayışı içinde isterken, toplum yapılarındaki hukuk-ekonomi entegrasyonu zayıf kaldığından, fırsat eşitsizliği ve bunun sonucu gelir dağılımı çarpıklığı ve yoksulluk problemleri ortaya çıkmaktadır. ÖRNEK: Bilindiği üzere ülkemizde kaliteli eğitim alma paraya endekslenmiştir. Dersaneler paraya endekslenmiştir. Bu nedenle, ülkemizde yoksul aile çocuklarının kaliteli eğitim alma hakkı daha başlangıçta yok edilmektedir. Çalışkan ve yetenekli bir yoksul aile çocuğunun bu yeteneği ve çalışkanlığına uygun bir üniversiteye girme şansı ülkemiz toplum yapısı içinde yok denecek kadar az olmaktadır. Sonuç olarak, serbest piyasa ekonomisinin ön gördüğü fırsat eşitliği içinde olması gereken rekabet olgusu ve ekonominin evrensel hukuk kuralları ile kontrol edilmesi hususu yok sayılmış olmaktadır. Bu sonuç, yoksulluk ve gelir dağılımı çarpıklığına neden olmaktadır.

Bilindiği üzere, serbest piyasa ekonomisi sistemi, “demokrasi” – “insan hakları”- “özgürlük” gibi kavramları, sade vatandaşların günlük yaşam koşullarındaki eğitim-barınma-ulaşım-beslenme-sağlık-istihdam gibi alanlardaki sorunlarının asgariye indirilmesi olarak tanımlar.

Küresellemenin siyasi boyutu ele alındığında, sermayenin ısrarla ulus-devlet yapısının küçülmesini ve NGO lar olarak ifade edilen sivil toplum örgütlenmelerinin çeşitlenmesini ve çoğalmasını teşvik ettikleri görülmektedir. Bu noktada, unutulmaması gereken husus, ulus-devlet denetiminin sermaye üzerindeki denetiminin azaltılarak, mesala, vergi sisteminde adaletsizlikler ortaya konmasının yolunun açılabilmesi durumudur. Bu nedenle, demokratik ve halk için var olan bir devlet nasıl bir devlettir gibi soruları tartışmaya açarken aynı zamanda sermayesinde halk için nasıl denetlenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ancak,

ulus-devlet yapısı ile yoksulluğun, terör ve uyuşturucu gibi insanlık problemleri ile mücadelenin yapılabildiği gibi hususlar üzerinde durulmalı ve sermayenin bu sorunları çözmekteki kabiliyeti ölçülmelidir. Mesala, Güney Dogu Anadolu bölgemizde yapılan yatırımlar hep devlet eli ile olmakta ve özel sektör o bölgedeki istikrarsızlıklar nedeni ile yatırım yapmakta tutuk kalmaktadır.

Küreselleşen dünyamızda sermaye ucuz işçi ve yüksek rant ve yüksek faiz istemekte. ÖRNEK: Bir günde dünyamızda yaklaşık 2 trilyon ABD doları para el değiştirirken bu el değiştirme hizmet ve üretim sektörü dışında paradan para kazanmanın sonucu olmaktadır. İstihdam yaratmayan bir sermaye yoksulluğu azaltamaz ama zengin – yoksul arasındaki gelir çarpıklığını artırır. Halbuki serbest piyasa ekonomisi kendi kuralları içinde istihdam kapasitesi yüksek ekonomik faaliyetleri ister ve bu şekilde insan popülasyonunu aktifleştirir, onları atılgın ve yatırımcı olmaya teşvik eder. Bu teşvik etme hukuk-ekonomi entegrasyonu ile verimlilik kazanır. İstihdam, o popülasyondaki insanların sosyal sermayelerinin zenginliği ile kalite kazanır ve sosyal sermaye zenginliğinin yaygınlaştırılması evrensel hukuk kurallarının o toplumda uygulanması ile orantılıdır.

Küreselleşmenin kültürel etkileri üzerinde durulmalı ve demokrasi – insan hakları adı altında ekonominin gelişmesi için gerekli olan siyasi istikrarlı yönetim tarzı yerine ekonomik sıkıntıları artıran ve toplumsal değerleri ve kimlikleri birbiri ile çatışma ortamına sürükleyen etkenler üzerinde durulmalıdır. Üstün kültür adı altında saayileşmiş toplumsal değerlerin evrensel değerler olması gereğini savunan etkin grupların amaçları irdelenmelidir.

Bilindiği üzere özellikle ekonomik ve siyasi anlamda küreselleşen dünyamızda dünya ülkeleri birbirinden tamamen bağımsız olarak hareket edememekteler. Herhangibir ülke kendi varlığını bir ölçüde diğer ülkelerin varlığını gözeterek devam ettirme durumunda kalabilmektedir. Bu hususun en belirgin örneklerini AB, NAFTA, APEC gibi ülke birlik-telikleri ortaya koyan yapılanmalarda görmekteyiz.. Kısacası, bir ülke kendi varlığını korumak için bu dünya ülkelerinin tümünü içine alan sistemin genel ve önemli kurallarına uymak zorunda kalmaktadır. Bu genel kural, pazar ekonomisinin evrensel hukuk kuralları ile kontrol edilmesi olmaktadır.

Aynı şekilde, bir ülke kendi varlığını devam ettirebilmek için kendi içindeki kurumsal yapılarında birbirleri ile uyumlu olması genel prensibini uygulamak zorundadır. Bu nedenle, o ülkenin ekonomik- siyaset- eğitim- hukuk kurumları ve sivil toplum örgütlenmeleri kendi içinde kendi dengesini ve uyumu sağlayabilmeli. Bu uyum hukukun üstünlüğünü uygulama ile olmaktadır. Ancak bu şekilde kişisel veya grupsal menfaatlere endeksli kararların alınması asgari düzeye indirgenebilir.

Bu çalışmamda yukarıda sözü edilen yaklaşım içinde kalınarak ekonomi – hukuk birlikteliği Kuzey Afrika İslam ülkelerindeki dönüşüm ve bunun nedenleri ve sonuçları nedir, nelerdir gibi sorulara cevap verilmeye çalışılarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifade ile, Kuzey Afrika toplumları dönüşümü, sosyolojik anlamda, bir süreçtir ve bu süreç “anomi, relative deprivation(göresel yoksulluk), hopelessness (gelecek beklentisi olum-

suzluğu), anxiety (günlük yaşam kaygısı), frustration (korku dolu tedirginlik), circulation of elites (iktidar – muhalefet mücadelesi), significant others (model kitle veya grup) , struggle for power (güç mücadelesi)” olarak uluslararası literatürde sözü edilen kavramlar içinde kalınarak ve hukuk-ekonomi ilişkisi gözetilerek söz konusu süreç ele alınmaktadır. Bu aşamada üzerinde durulan temel varsayım: bir toplumda ekonomi-hukuk ilişkisi ne kadar çarpık – birbirleri ile ne kadar uyumsuz ve çelişkili olursa bu yukarıda sözü edilen kavramlar sonucu olarak o toplumda huzursuzluklarda o kadar belirgenleşir ve öfke yüklü kalabalıklar oluşabilir.

Anomi diyoruz çünkü normal sade vatandaş elde etmeye çalıştığı amaçları için toplumsal sistemin söylediklerini yapmasına rağmen sistem o istekleri vermiyor. Örnek: çok çalışıyor ama çok çalışsan da aç kalıyor. Hopelessness diyoruz, çünkü normal sade vatandaş evrensel etik ve hukuk içinde kalarak ne yaparsa yapsın isteklerini alma şansının olmadığı görüyor. Anxiety – frustration diyoruz çünkü normal sade vatandaş ezilmişlik ve itilmişlik ve sahipsizlik duygularına terk edilmiş durumda. Göresel yoksulluk diyoruz çünkü normal sade vatandaş iletişim teknolojileri nedeni ile çağdaş yaşamı ekranlarda görme ve işitme olanağına sahip. Tüm bu duygu ve düşünceler sonuçta haksızlığa uğrama hissinin sonucu olan öfke yüklü reaksiyonlara açık kalabalıklar ortaya koyabilmektedir. Hukuk ile ekonomi entegrasyonu sağlıklı olan bir toplumda haksızlığa maruz kalma duygusu ve düşüncesi kabarık veya mağduriyet duygusu kabarık kalabalıkların oluşma olasılığı çok azdır.

Bilindiği üzere, günümüzde bu “Arap Baharı veya Arap Awakening” olarak ifade edilen konunun nedenleri, bazı çalışmalar için, doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının Batı toplumları için hayati önem arz ettiği esasına odaklanarak yorumlar geliştirebilmekte. Diğer bazı çalışmalar, sanayileşmiş Batı’nın sömürgeci siyaseti içinde kalarak analizler yapan açıklamalarda bulunabilmektedir. Bu çalışmada bu yukarıda sözü edilen yorumlardan farklı bir yaklaşım ortaya konmaktadır.

Bu çalışma, bu söz konusu dönüşümün temel nedeninin “gerçekte çalışkan ve yetenekli milyonları bulan bu ülke insanların hak etmedikleri halde tembel, uyuşuk, beceriksiz gibi sıfatlarla etiketlenmelerine ve aşağılanmalarına ve sindirilmelerine karşı bir isyan” olarak ele almaktadır. Ayrıca, bu ayaklanma, neo-liberal ekonomik sistemin küreselleşme anlamında pazar ekonomisinin önemle ihtiyaç duyduğu aktif ve katılımcı insan popülasyonu nedeni ile de tetiklenmekte ve desteklenmektedir.

RASYONEL KÜLTÜR

İnsanlık tarihi, “age of reason=akıl merkezli ve enlightenment=karanlık çağdan kurtuluş” olarak tanımlanan kültürel değişimlerle ön yargılı ve yeniliklere karşı korkaklık ortaya koyan sosyo ekonomik kültürel yapılardan uzaklaşmaya başladı. Akıl öncülüğünde toplumların çevresini saran fiziksel evren, doğa keşfedilmeye başlandı. Bu keşifler maddi zenginlik getirerek, pazar ekonomisi, serbest piyasa ekonomisi, kapitalizm adı altında siyasi ve ekonomik güç olmanında esası oldu. Bilindiği üzere çağımızın önemli varsayımlarından biri “might is right=kuvvetli olan haklıdır” ilkesinin uluslararası ilişkilerde geçerliliğidir.

Örnek: Kıbrıs veya Ege veya Bosna Hersek sorunlarında, ne kadar haklı olduğunuz, ne kadar sanayileşmiş olmanıza bağlı. Bu varsayımın doğruluğu, “dünyamızda sanayileşmiş ve refah toplumu olmuş toplam 30 kadar Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya gibi ülkelerin geri kalan yaklaşık toplam 160 kadar olan ülke üzerindeki kontrolü ve hakimiyeti” ile desteklenmektedir. Ülkemizin Avrupa toplumuna tam uyeliği ve karşılaştığı zorluklar, bu ve benzer diğer hususlarda “might is right” varsayımının doğruluğunu göstermektedir.

Kuzey Afrika ülkeleri gittikçe sanayileşen ve gittikçe ekonomik ve siyasi anlamda küreselleşen dünyamız da kendi sosyo ekonomik ve politik özellikleri ile yetersiz kalmanın bedelini ödemeye başladı. Bu bedel yoksul ve mağdur milyonlarca vatandaş kitlesinin huzursuzlukları ile sonu net olarak belirlenemeyen karışıklıkların başlamasını tetikledi.

Bu yoksul ve mağdur milyonların sosyo ekonomik politik anlamda ezikliği, yabancılaşması ekonomik küreselleşmenin ve buna bağlı siyasi küreselleşmesinde önemli bir sorunu olmuştur. Bilindiği üzere, ulusal şirketlerin uluslararası aktörlerle birliktelikleri, bankacılık sektöründe ve ekonominin diğer önemli sektörlerinde uluslararası evlilikleri, birliktelikleri yaygınlaştırmaktadır. Ayrıca, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı değişimlerde bu birliktelikleri hızlandırmaktadır.

Bilindiği üzere, pazar ekonomisi dinamik sosyo ekonomik ve politik yapılanmalar ister, bunun aksi duraganlık olur, bunun aksi statik yapılanmalar olur ve sonuçta serbest piyasa ekonomisi bu dinamik atılımcı ve yatırımcı serbestliğini kaybeder ve kendi içinde kapalı sistem haline dönüşür. İşte, bu ve benzer nedenlerle, genç nüfusu azalan teknoloji üstün toplumlar, genç nüfusu bol toplumlarla birliktelik yolları arayışı çerçevesinde statik değil de dinamik siyasi yapılanmaların oluşmasına önem vermektedir ve bu yöne eğilmektedir. Kuzey Afrika ülkelerinde görülen “tek aile” veya “aşiret” veya “birkaç aile” merkezli yönetimlerin ortaya koyduğu statik, baskıcı yapılanmalar küreselleşen dünyamız sosyo ekonomik politik yapılanmaları için arzu edilmemektedir. Bilindiği üzere, aşiret veya tek bu ve benzer nedenlerle arzu edilmemektedir.

Bilindiği üzere, Irak’ın Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgal edilmesinin çeşitli nedenleri olabilir. Ancak, bu nedenlerden birinin, yukarıda anlatılan, küreselleşen dünyamızda statik değil de dinamik popülasyonlara olan ihtiyacın kendisi olduğu unutulmamalıdır. Siyasi katımcılığın olmadığı yerde pasifleştirilmiş kalabalıklar ortaya çıkar. Yatırımcı ekonomi, pasif değil aktivitesi yüksek kitleler ister. Ayrıca yatırımcı ve atılımcı ekonomi, katılımcı demokrasi seviyesinin yüksek ve sivil toplum örgütlenmesinin dinamik olmasını arzu eder. Bu ve benzer nedenlerle, Saddam yönetimi yok edilmek istendi ve demokrasi insan hakları adı altında veya kitle imha silahları mevcudiyeti adı altında kamuoyu oluşturuldu.

Öte yandan, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler yoksul Kuzey Afrika ülke vatandaşlarında “relative deprivation=göresel yoksulluk” duygusunu ateşlemektedir. Refah Ülke insanların dünya nimetlerinden nasıl yararlandığı zihinlerde oluşmakta. Bu şekilde, ekonomik anlamda “deprivation=yoksulluğun ezikliği” hissi, siyasi anlamda

kimseziklikler, sahipsizlik duygusu ve düşüncesi ile birleşmekte. Sonuçta, ekonomik ve siyasi yabancılaşma netleşmekte ve çaresizliklerine çare arayan milyonlar kalabalığı ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, bu yukarıda anlatılara ilave olarak, gelir dağılımı çarpıklığı, aile merkezli baskıcı siyasi otorite, devlet yapısındaki memurların zorunlu olarak, kendilerine ekme kapısı veren hükmeden aile veya aşiret taraftarı olması, devlet dairelerinde bir ölçüde işsizliği azaltma amacı ile ortaya konan aşırı istihdam, ve bu şekilde ortaya konan hantallaşmış bürokrasi sonuçta yatırımcı ve atılımcı ekonominin önünde önemli diğer bir engel olmaktadır.

KÜRESELLEŞME VE SONUÇLARI

Özetle, adından sık sık bahsedilen, “Yeni Büyük Orta Doğu Projesinin” esas itibarı ile yapmak istediği hususlardan birinin yukarıda anlatılan hantallaşmış bürokrasiden, aile merkezli veya aşiret merkezli baskıcı siyasi yapılanmalardan kurtulmak olma olasılığının göz ardı edilmeyecek ölçüde olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, bu şekilde küresel yatırımcı ve atılımcı ekonomi verimli bir şekilde kendisini yaratabilmekte.

Daha önce kısaca ifade edildiği üzere, ekonomi anlamında küreselleşen dünyamızın bir diğer sıkıntısı sanayileşmiş toplumlarda azalan genç nüfus nedeni ile özellikle hizmet sektöründeki duraklamalar olmaktadır. Bu emek açığı, bu yarı vasıflı işçi açığı nasıl kapatılacak? Bu sorunun cevabı yoksul ülkelerin yoksullarını ithal etme olamamaktadır. Çünkü, sanayileşmiş batı toplumlarının sosyo kültürel yapısı buna elvermemektedir. Mesala, yabancı düşmanlığı, müslümanlara tepkiler var. İsviçre yaptığı refrandum oylamaları ile “minare yasası” getirdi. Almanya, resmen İslam bir din olarak kabul edilmelidir – edilmemelidir gibi kamuoyu oylamaları yapmaktadır. Öte yandan, iyi eğitilmiş yoksul ülke insanları yasal yollardan sanayileşmiş ülkelere girebilmekte. Mesala, ABD de beyin işçilerinin yaklaşık % 40 uzak asya, orta doğu ülke insanlarından oluşmakta. Bu şekilde kalife, çok eğitilmiş insan açığı kapatılmakta. Mühendislik, tıp ve teknik alanlarda ortaya çıkan okumuş ve kalife yabancıya karşı tepki olmamaktadır. Öte yandan, AB ülkelerinde yabancı beyin mevcudu % 5 kadardır ve AB ülkeleri Erasmus, Bolonga programları ile bu söz konusu oranı artırmak için yetişmiş hazır elaman ithaline hız vermek istemektedir.

Kuzey Afrika ülkeleri toplumsal huzursuzluğu toplum bilimleri içinde kalınarak muhtelif şekilde yorumlanabilir. Uluslararası, iktisat, işletme, psikoloji, sosyoloji gibi akademik alanlar kendi tartışmalarını ortaya koyabilir. Ancak, burada ısrarla üzerinde durulan husus, aile veya aşiret merkezli baskıcı siyasi yapının sonuçta uluslararası sosyoloji literatüründe “hopelessness=gelecek ile ilgili rasyonel plansızlık, anxiety= günlük yaşam koşullarının ortaya koyduğu kaygı,, frustration= korku içerikli tedirginlik ve kaygı” gibi kavramlarla ifade edilen, duygusal ve zihinsel değişkenlerin vatandaşlar arasında oluşmasıdır. Ve, bu yukarıda söz konusu olan değişkenlerin sonuçta kendine güven duygusu azalmış, silikleşmiş kitlelerin oluşmasına ve tüm bu ve benzer nedenlerle çaresizliklerine çare olacak bir kıvılcımla patlamaya hazır milyonların nasıl bu hale gelebildiklerini göz önüne getirmek burada söz konusu olmaktadır. Bilindiği üzere, bu özellikteki kalabalıklar atılımcı ve

yatırımcı ekonomiyi sürükleyemez ve küresel ekonomiyi tökezletir. Bu kitlelerin söz konusu siyasi yapılardan kurtarılması gerekmektedir. Zaten asrımızın demokrasi, insan hakları gibi değerleri ısrarla ve ısrarla ileri sürmesinin nedenleri küresel ekonominin olmazsa olmazıdır. Bu husus günümüzün bazı önemli sosyo ekonomik ve politik sorunlarını yorumlamada kilit husus olabilmektedir.

Ayrıca, baskıcı ve aile merkezli veya aşiret merkezli siyasi yapılanmalar kendi içinde yozlaşmış kişisel çıkar endeksli ekonomiler yaratabilmektedir. Bu tür ekonomilerin rasyonel ekonomi anlamda işlerlik ortaya koymayacağı bilinmektedir. Değer yargılarının yozlaşmasından başka bir fonksiyonu olmayan bu yapılanmalarda küresel ekonominin dışladığı hususlardandır. Kısa vadede küresel ekonomi bazı taleplerini kendi çıkarları doğrultusunda rüşvetle satın alarak kazançlı olabilsede, uzun vade planlamalarda bu yozlaşmış bürokrasiyi ve siyaseti satın alarak iş yapma sonuçta rasyonel ekonomi için zararlar ortaya koyabilmektedir. Teşebbüscü ruh gelişmemekte. Teşebbüscü ruh’un gelişmediği ortamlarda atılımcı ve yatırımcı ekonomi kendi kendini batıl kalmaya mahkum etmiş olur.

Kısacası, bu yukarıda sözü edilen nedenlerle Kuzey Afrika toplumları yaşamak zorunda oldukları bir dönemden geçmekte. Umudumuz, bu insanların bu karışıklıklardan kendi öz değerler sistemi ile, kendi inanç sistemleri ile geleceğin sağlıklı toplumları olmasıdır.

Kuzey Afrika ülkelerinin günümüzde yaşadıkları sıkıntıların kendi içinde itici ve çekici faktörleri var. Atılımcı ve yatırımcı serbest piyasa ekonomisinin arzuladığı aktif ve bilinçli katılımcı siyasal yapılanmalar özellikle sanayileşmiş Batı toplumlarında mevcut. Ancak, bu toplumlardada uluslararası literatürde “radical freedom=radikal özgürlük” olarak ifade edilen husus bir ölçüde o toplumlarda “moral corruption=etik yozlaşması” ortaya koymuştur. Mesala, şiddet içerikli suç oluşumları, intiharlar, boşanmalar, uyuşturucu ve alkol sorunları ile dolu kitleler oluşmuştur. Yaşlı nüfusun artması, genç nüfusun azalması, hizmet sektöründe problemler yaratmıştır. Sanayileşmiş Batı toplumlarının bu sözü edilen sosyolojik yapısı atılımcı ve yatırımcı Batı sermayesi için kendi içinde itici etken olmuş ve bu itici faktörler küresel ekonominin Kuzey Afrikada açılım ortamları peşine düşmesinde etkili olan değişkenlerden bir diğeri olmuştur. Bu itici etkenler ile, Kuzey Afrika ülkelerindeki sosyo politik ekonomik sorunların ortaya koyduğu değişkenlerinde çekici etkenler olması, bu itici ve çekici faktörlerin birlikteliği bu dönüşüme hız kazandırmıştır. İtici ve çekici etkenlerin birleşimi meydanlara inen ve adalet arayan kitleleri yaratmıştır.

Konu sosyolojik anlamda ele alınırsa, toplumsal yapının en önemli organlarından birinin siyasi organlar olduğunu kabul edebiliriz. Bilindiği üzere siyasi irade ülkenin maddi ve manevi tüm kaynaklarının nasıl kullanılacağına karar verir. Bu nedenle, birçok kararlar sistemi ortaya çıkar. Bu kararların birbiri ile uyumlu olmasının tek yolu katılımcı halkın var olması ve bu vatandaş kitlelerinin cogunluk ilkesi iradesini saygı ile kabul edecek kültürel özelliklere sahip olması gereğini önümüze getirir. Bilindiği üzere, asrımızın üzerinde ısrarla durduğu demokrasi ve insan hakları ilkeleri esas olarak, sade vatandaşların günlük yaşamındaki eğitim, ulaşım, sağlık, barınma, istihdam sorunlarının asgariye indirilmesi

mücadelesini anlatır. Bu nedenle, yoksul ülkelerin yoksulluktan kurtarılmış halk kitleleri yaratmaya endekslenmeyen bir demokrasi ve insan hakları kültürü anlayışı ve uygulamaları o siyasi iradelerin mevcudiyetinin kendisinin bizzat demokrasi düşmanı olduğunu belirgenleştirir. Bu nedenle, tek aile, birkaç aile veya aşiret merkezli siyasi iradelerin olduğu ülkelerde ekonomik zenginlik duragandır, milyaraları olanlar azınlığına bağlı isteklerle yönetilen ekonomiler sonuçta kısır ekonomi ortamı yaratır. Öte yandan, katılımcı dinamik halk serbestisine dayanan iradelerle alınacak kararlar canlı ekonomik yapılanmaların ülke genelinde yerleşmesini sağlar. Ülke kaynaklarının zenginliği keşfedilir, bu kaynaklar canlandırılır.

Bu yukarıda ifade edilmeye çalışılan nedenler, ekonomi ile siyasetin birbiri ile uyumlunun kaçınılmazlığını yansıtır. Aksi halde, yatırımcı ve atılımcı ekonominin öne kesilmiş olur. Aksi halde, yatırımcı ve atılımcı ekonomi iradesi, politik iradeye karşı üstünlük sağlamaya çalışarak, mevcut siyasi iradenin demokratik anlamda aktif halk isteklerine göre değişmesini destekler durumlarda kalarak bazı etkili planlamalara girişebilir. Batı sermayesinin Kuzey Afrika ülkeleri dönüşümü ile yakından ilgilenmesinin bir nedenide bu husus olabilir.

HUKUK VE EKONOMİ ENTEGRASYON PROBLEMİ

Yoksul halkın yoksulluğu ve bu yoksulluğun sindirilmesi anlamındaki siyasi güçlere karşı gelişen mağduriyet duygusu adalet ve hak arayışı içinde kendisine sunulan cizgede meydanları doldurmaya başlayabilir. Uluslar arası literatürde, "Circulation of Elite=iktidar kavgası" kavramı ile ifade edilen seçkinler arasında güç kavgası, çatışması ortaya çıkar. Bir grup elite diğerine karşı bu halk heyecanını kendi kontrolü altına almaya çalışır. Ekonomi atılımlar ve yatırımlar sağlayabilecek alternatif siyasi güç peşinde koşarken, halk kitleleri kendilerini yoksulluklardan, sindirilmişliklerden uzaklaştıracak heyecan duygularını yaşamaya başlar. Bu heyecan günümüzde basın yolu ile dünyaya iletilmektedir.

Atılımcı ve yatırımcı dinamik ekonomi, aynı zamanda ülkenin hukuk sisteminde fırsatçı mentalitenin yolunu kapatmasına ve teşebbüscülüğü engellemeyecek yasal mekanizmaların açık olmasına şiddetle gerek duyar. Diğer bir ifade ile, ekonomi ile hukukun birbiri ile entegrasyonunu ister. Bilindiği üzere, tek aile veya birkaç aile veya aşiret odaklı pazar ekonomisi bu şekildeki siyasi iradeyi multi milyarderler yapar ve yozlaşmış ekonomiyi kurumsallaştırır. Kuzey Afrika ülkelerinde bunun örnekleri var. Ancak, bu yozlaşmış ekonomi ve onun ürünü olan kültür ve zihniyeti kontrol altında tutacak yasal sistemin oturması ve kendi içinde olgunlaşması kolay olmaz. Bu onlarca yıl sürecek belirsizlikleri ortaya koyabilir.

Bilindiği üzere, 1980 li yıllardada ülkemiz yıllarca ihmal edilen pazar ekonomisi gereklerini ortaya koymaya çalışırken hukuk ile ekonominin entegrasyonu hususunda bazı ciddi sıkıntılar yaşamıştı. Bilindiği üzere, yaklaşık 22 banka battı, batık bankerler olayları oldu.

Benzer şekilde atılımcı ve yatırımcı ekonomi, eğitim, din ve aile ortamlarında aktif, kendisini ifade edebilen karakterlerin oluşmasında etkin roller yüklenmesine şiddetle

ihtiyaç duyar. Yıllarca dikta anlamında bastırılmış kitlelerin din ve aile kültürlerinin aktifleşmesi inanç ve akıl dünyalarında birbiri ile çelişmeyen ancak birbirini faydalı yollarda destekleyici faaliyetleri geliştirebilmeside onlarca yıllık bir zamana ihtiyaç olabileceği olgusunu ortaya atabilir. Bu ve benzer nedenlerle "anomi" ortamı bu Kuzey Afrika ülkelerinde demokratikleşmenin kaçınılmaz sancılarını kendi içinde yaratacaktır.

Anomi ortamı aslında atılımcı ve yatırımcı ekonomi için büyük bir engeldir. Belirsizliklerle dolu bir ortamda nasıl yatırım veya atılımlar yapılabilir ki? Siyasi belirsizlikler, yasal belirsizlikler kısa zamanda ortaya çıkan boşlukları kapatma durumundadır. Bu noktada küresel ekonominin uluslararası aktörlerinin takınacağı tavırlar ve roller çok önemlidir.

Anomi olgusunun bağımsız değişkenlerden biri düşünce özgürlüğü adı altında yapılan tartışmalar olabilmektedir. Bunun temel nedeni, ülkenin sosyal ekonomik sorunlarının, problemlerinin tanımlanmasındaki keyfilik olmaktadır. Özellikle ülke elitinin kendi arasındaki "circulation of elite" ilkesi anlamındaki "struggle for power" birlikteliği ülke sorunlarının bilimsellikten ve ekonomik rasyonelite prensiplerinden uzaklaşarak ortaya konmasını sağlamış olur. Bilindiği üzere, problemlerin bir çözüme ulaşabilmesinin tek ve en önemli şartlarından biri, problemin ne olduğunun net ve doğru olarak tanımlanmasıdır. Problemin ne olduğu bilimsel ciddiyet ve ekonomik ciddiyet içinde ele alınmadığı süreçte ortaya bol lafdan ibaret bilgi kirliliğinin ötesine gidemiyen kargaşa ortamı çıkar. Bu kargaşa ortamı sorunların çözümünü çıkmaza sokarken atılımcı ve yatırımcı ekonomi gider, yerine yozlaşma ekonomisi gelir. Diğer bir ifade ile, hileli ve fırsatçı mentalite yönetimleri üstünlük kazanır. Bu durum sonuçta yoksulların ve sindirilmiş kitlelerin pasif, fakat patlama potansiyeli yüksek sessiz bekleyişlerini ortaya kor. Bu sözü edilen nedenle ortaya çıkan anomiyi ne derecede çok veya az olduğu hususu ülkeden ülkeye değişebilir. Kuzey Afrika ülkelerinin aile merkezli siyasi iradeleri, ne ölçüde kendi muhalefetini ortaya koyabiliyor ve bu muhalefet ne ölçüde kargaşa ortamı yaratmanın ötesine gidebilmektedir. Bu ve benzer sorular ayrıca çalışılabilir.

Anomi olgusunun ortaya çıkması nedenlerinden bir diğeri, toplumsal değişimin kendisi olabilmektedir. Siyasi iradenin halk isteklerine bağlı olarak demokrasi ve insan hakları adı altında yeniden yapılanması başladığında bu değişimin kendisi bazı eski yapılanmaların bırakılıp yeni kurumsallaşmaların ortaya konması hususunu kaçınılmaz yapmaktadır. Halkın aktif katılımına bağlı bu yeni kurumsallaşmalar kendi içinde kendi çalkantılarını yaratabilecektir. Sivil toplum örgütlenmelerini yaratmak ve canlandırmak, eski yönetimin nimetlerinden yararlanmış olan o dönemin mutlu azınlığının öfkesi ile duraklanmalara ve bocalamalarla karşı karşıya kalabilmesine neden olabilmektedir. Kuzey Afrika ülkelerinde bu durumların olacağını tahmin etmek o kadar zor olmamakta. Eski ve yeni arasında çatışmalar olabilir ve bu durum atılımcı ve yatırımcı ekonominin bir süre beklemede olması hususunu yaratabilecektir.

Sosyolojik anlamda anomiyi oluşmasının bir diğeri toplumsal değer yargılarının, kurumsal yapılanmaların o toplumun kaynaklarının zenginleştirilmesindeki yetersizli-

gi olmaktadır. Bu kaynaklar fiziksel çevrenin kendi potansiyelini kapsadığı gibi bireysel çeşitliliğin kendi kapitesini artırabilmesi için gerekli sosyo ekonomik politik koşulların ortaya konması için gerekli toplum mühendisliğini yaratabilme olmaktadır.

Anomi olgusunun yarattığı kriz toplumsal yapıya uygun başka toplum örneklandırılması ile azaltılmaya çalışılabilir “significant others” anlamında kendisine örnek olabilecek başka toplumsal yapı arayışları olabilmekte. Bu anlamda, mesala, Kuzey Afrika ülkeleri için Türkiye model ülke olabilmektedir. Yıllarca yoksullaştırılan silikleştirilen halk kitleleri İslam dini ile ve Orta Dogu coğrafyası ülkesi olarak Türkiyenin sanayileştigini ve bir AB ülkesi olma yolunda önemli mesafeler katettigini görmekte veya duymaktadır. Ayrıca, küreselleşen dünyamızda hızlı gelişmelerin ulaşım ve haberleşme alanında olması, bu tür bilgiler elde edilmesinde çok kolaylaştırmış olmaktadır. Sonuç olarak anomi duygu ve düşüncesi bu şekilde, bir model ülke yaratarak, bir ölçüde kontrol edilirken, halk kitleleri kendi siyasi iradesinde, ne kadar, kendilerini aldattığını görerek meydanlara çıkmasını tetikleyen öfkelerini ortaya koymaktalar.

“One minute” olarak basında uzun süre yer alan Türkiye Başbakanının çıkışı yıllarca İsrail karşı kendi hükümetlerinin yaptığı anlaşmalarla kendilerini silikleştiren İsrail politikalarına karşı Türkiyenin kişilikli ve kararlı tutumuna imrenmektedir. Bu imrenme duygusu da mevcut siyasi liderlere karşı bir diğer öfke kaynağı olmaktadır. Bir ülkenin kendi çıkarlarını savunması “yanlış” bir davranış olamaz. Ancak, bir diğersinin kendi ülke menfaatlarını ortaya koymaktaki beceriksizlikleri “yanlış olan olmaktadır”. Burada, sözü edilen halk öfkesinin nedeninde İsrail in kendi haklarına sahip çıkması değil, kendi ülkelerinin kendi haklarını ortaya koyamamasıdır.

SONUÇ

Serbest piyasa ekonomisi özellikle ekonomik anlamda küreselleşen bir dünya ortaya koymakta. Ayrıca, haberleşme teknolojisi ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler mütevazi ölçülerde dünya insanları arasında birliktelikler yaratmakta. Küreselleşme, başka ülkelerde mal-mülk edinme, evlilikler yapma, arkadaşlıklar edinme, iş hayatında farklı ülke insanlarını ve kültürleri bir araya getirme şeklinde devam etmekte. Bankalar dahil, muhtelif sektörlerdeki şirketler kendi aralarında transnational kimliklerle üretim ve tüketim popülasyonları geliştirmekte.

Kenya’da yetiştirilen sebzeler, Yeni Zelanda’da üretilen şaraplar, Japonyada üretilen arabalar başka ülkelerde satılmakta. Üretim ve tüketim ekonomisinin farklı popülasyonları kendi içinde kendi birliktelikleri ortaya çıkarmakta. Tüketen ülkenin insanların yaşam tarzları, istekleri üretici ülkeleri bağlamakta ve üretici ülkenin ekonomik yapısı tüketici popülasyonu yakından ilgilendirmekte. Nisan 2011 yılında Japonyada vuku bulan depremler ve tsunami olayının etkisi sadece Japonyayı değil Japon ekonomisi ile bağlantısı olan bir çok ülkeyi olumsuz etkiledi.

Serbest piyasa ekonomisinin olmazsa olmazı olan “rekabet”, ülkeler arasında “uluslararası rekabet” olarak ifade edilen gerçekleri karşımıza çıkardı. Ucuz işçi bulma ve mümkün

olduğu kadar az vegi verme kaygıları TNC=transnational companies gelişmeleri kaçınılmaz yaptı. Mesala, ABD, Fransa, İtalya, İngiltere ve Japon firmaları araba üretim merkezlerini geliştirmekte olan ekonomi ülkelerine kaydırıldı. Benzer nedenlerle, Japonlar üretim fabrikalarını Doğu Avrupa ülkelerine getirdi.

Esas olarak ekonomide kendini gösteren küreselleşme turizm sektörü ile birlikte damak tadında yaygınlaştırma durumunda kaldı. Mesala, McDonalds, hamburger olarak bilinen Amerikan damak tadını muhtelif ülkeler götürürken, ülkemiz damak tadına göre yapılan döner kebab ve çeşitli kebablar bazı Avrupa ülkelerinde yaygınlaştı. Meksikanın taco’sı, Fransanın ekmekleri ve hollandanın peynirleri gibi muhtelif gıda maddeleri çeşitli ülkelerde vitrinlerde yer almaya başladı. Hilton otelleri gibi hizmet sektöründe küreselleşme kendini göstermekte. Görüldüğü üzere, küreselleşme ekonomi alanı dışında, turizm, damak tadı, giyim kuşam, müzik gibi tüketim ekonomisinin muhtelif alanlarında kendine yer edinmektedir.

Küreselleşme, “tek dünya modeli” ortaya koymaktadır. Kültürel çeşitlilik bu model içinde kendini korumak durumundadır. Ancak, bu çeşitlilik, atılımcı, yaratıcı ve girişimci insan karakteri oluşumu içinde kendini ortaya koyma durumundadır Sindirilmiş insan karakteri ortaya koyan baskıcı ve kendi grup menfaatleri gereği yozlaşmış ekonomi yaratan siyasi oluşumlar 21 inci yüzyıl gerçeklerine engel teşkil etmektedir. Bu engeller ortadan kalkma zorundadır.